

บทคัดย่อ

การปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ ป่าฟื้นฟู และถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยาป่า รักษาโรคภัยไข้เจ็บในวิถีชีวิตชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) กรณีบ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ. กาญจนบุรีมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน สถานการณ์โรคภัยไข้เจ็บและการรักษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา ปัจจัย/เงื่อนไข และสาเหตุของปัญหาอย่างมีส่วนร่วม ๒) เพื่อศึกษาวิธีการรักษา รวบรวมองค์ความรู้การใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ในการรักษา ๓) เพื่อศึกษาสรรพคุณยาป่าแต่ละชนิด และรวบรวม พันธุ์พืชปลูกเป็นสวนยาป่า หรือ “สวนซีเหมยละ” และ ๔) เพื่อค้นหาแนวทางการปรับใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมกับการเก็บรักษาและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บปัจจุบัน ในส่วนขอบเขตการศึกษา ๑) สถานการณ์โรคระบาดที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้หลายหมู่บ้าน ในอดีตล่มสลายไป ๒) โรคภัยไข้เจ็บที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและวิธีการรักษา โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและวิธีการรักษา ๓) องค์ความรู้ท้องถิ่นที่เป็นสาเหตุให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และการตรวจหาสาเหตุ ๔) รวบรวมองค์ความรู้ในการรักษาแบบพื้นบ้าน และ ๕) แนวทางการปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานหลักดังนี้ ๑) เก็บรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ โดยการพูดคุยเป็นการส่วนตัว มีวงสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และรวบรวม จากคำร่ำที่มียู่ ๒) ทดลองปฏิบัติและปรับใช้ “ซีเหมยละ” ๓) พูดคุย ถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากการศึกษา ให้เพื่อนบ้านได้รับรู้ และ ๔) จัดค่ายเยาวชนนักเรียนโรงเรียนบ้านกองม่องทะไปศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับ สมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ที่เป็นป่าแก่, ไร่ชา (ไร่ข้าวหมุนเวียนที่ไม่ได้มีการปลูกข้าวมาประมาณ ๓-๕ ปี), พื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น มันสำปะหลัง, พื้นที่ทำสวนผสมผสาน และพื้นที่ปลูกพืชสวนครัว

ผลการวิจัย พบว่า ในอดีตก่อนการจัดตั้งเป็นตำบลไล่โว่ พื้นที่ทุ่งใหญ่นเรศวรเป็นป่าเขารกที่บีบ ด้วยกัน ๕๕ หมู่ แต่ละหมู่มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปซึ่งชาวบ้านอยู่และทำกินกระจ่กระจายไปทั่วไม่มีการ ตั้งถิ่นฐานถาวรเพราะต้องเคลื่อนย้ายไปตามไร่หมุนเวียนแต่มีบางพื้นที่ที่ชาวบ้านไม่ย้ายกลับเข้าไปอาศัย เพราะเคยเป็นหมู่บ้านที่เกิดโรคระบาดจากคำบอกเล่าหมู่บ้านที่ล่มสลายไปเกิดโรคระบาดอย่างรุนแรง ชาวบ้านมีอาการท้องร่วงอย่างหนักและติดต่อไปยังคนในครอบครัว ทำให้ไม่มีใครกล้าเข้าไปใกล้คนป่วย ไม่มีการรักษาเพราะไม่รู้จะรักษาด้วยอะไร คนที่ติดโรคระบาดส่วนใหญ่เสียชีวิต แต่ก็มีบางคนที่รอดชีวิต มาได้ เมื่อออกจากที่นั่นมาก็ไม่เคยกลับไปอีกเลย โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น ปะปือ, เชอกะ (ตุ่ม

หนอง) มาที่/มาชะกู, เชอคู้ทะเม (ไ้ข้าว) เง่อละเอ่อ, เชอทองทะ (อีสุกอีใส) สะเมาะ (หัด) และเชอปาอะ (ไ้หัวค) สำหรับปัจจุบัน เช่น เชอปาอะ (ไ้หัวค) ปะปือ (ท้องเสีย) กะโพใจ (กินอาหารผิดแล้วท้องเสีย) คู้ยแก่ง (ปวดตามกล้ามเนื้อ) และมิซาซ่า (ตาแดง) สาเหตุของการเจ็บป่วย แบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ๑) ความเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติ การเปลี่ยนฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศที่ทำให้ร่างกายไม่สมดุล เลือดลมในร่างกายไม่ปกติ และ ๒) ความเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ถูกผีทำ, ถูกไสยศาสตร์, เป็นไปตามเคราะห์กรรม ชะตาชีวิตของคนในแต่ละช่วงอายุ, ทำผิดจารีต ประเพณี, บาปบุญ บาชิ, ขวัญหาย, เป็นไปตามกฎแห่งกรรม และพ่อแม่ชาติที่แล้วต้องการเอาลูกคืนเมื่อชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยสิ่งที่หมอพื้นบ้านต้องทำเป็นอันดับแรกคือการตรวจหาสาเหตุโดยการจับชีพจรบนฝ่ามือ ข้อมือ และข้อนิ้วแต่ละข้อหากเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติจะรักษาด้วยยาสมุนไพร แต่หากเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติจะมีวิธีการรักษาต่าง ๆ เช่น รักษาด้วยการไหว้ผี ขอขมาเจ้าที่เจ้าทาง, รักษาด้วยการใช้คาถาอาคม, รักษาด้วยการสะเดาะเคราะห์ และรักษาด้วยรางทรง แต่ยังมีอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นเรื่องสำคัญและไม่ควรละเลย เพราะอาจทำให้เสียชีวิตหรือคนในครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุข นั่นคือ การผิดมาเช่อคือ หรือผิดจารีตประเพณี เป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในกรณีของการผิดไร่ และสร้างบ้านผิดที่ผิดทาง ซึ่งวิธีแก้ไขมีเพียงวิธีเดียว คือ การเลือกพื้นที่ทำไร่ใหม่ หรือย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ในขณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นเชื่อว่า เด็กที่เกิดมาจะมีโรคประจำตัวที่เรียกว่า ซ่าพูซา และสะเงน่าซึ่งเกี่ยวกับเทพที่คุ้มครองดูแลเด็ก และจะอยู่กับเด็กจนถึงอายุ ๑๖ ปีบริบูรณ์โรคดังกล่าวก็จะหายไป

ในส่วนของการจัดค่ายเยาวชนเรียนรู้สมุนไพร ได้ทำการสำรวจสมุนไพรที่ขึ้นอยู่พื้นที่ประเภทต่าง ๆ พบว่า มีสมุนไพรที่ขึ้นอยู่ในป่าแก่ คิดเป็นร้อยละ ๕% ไร่ซาก คิดเป็นร้อยละ ๑๕% พื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ ๐% สวนผสมผสาน คิดเป็นร้อยละ ๓๐% และพื้นที่ปลูกพืชผักสวนครัวคิดเป็นร้อยละ ๕๐%

สำหรับแนวทางการปรับใช้ยาป่า “ชีเหมยละ” ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน มีด้วยกัน ๕ วิธีการ ดังนี้ **วิธีการแรก** การแปรรูปสมุนไพร บดยาให้เป็นผงผสมกับน้ำผึ้งแล้วนำมาปั้นเป็นเม็ด และ/หรือบรรจุในแคปซูล และ/หรือในขวด รวมถึงแปรรูปในลักษณะต่าง ๆ เช่น ยาหม่อง ยาน้ำ ฯลฯ **วิธีการที่สอง** จัดยาสมุนไพรเป็นห่อให้ญาตินำกลับไปต้มให้คนป่วยกินเองที่บ้านจนกว่าจะอาการดีขึ้นแล้วให้หมอยาจับชีพจรอีกครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าชีพจรเต้นเป็นปกติไม่ต้องดื่มยาเกินจำเป็น และ/หรือดื่มยาแล้วบรรจขวดให้คนป่วยกินแทนน้ำจนกว่าจะอาการดีขึ้น **วิธีการที่สาม** จัดหาผู้อบพลังงานแสงอาทิตย์เพื่ออบสมุนไพรในช่วงหน้าฝนแทนการตากแห้ง **วิธีการที่สี่** สร้างห้องอบตัวด้วย

สมุนไพร และ วิธีการที่หา เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพรและให้เป็นแหล่งรวบรวม จึงได้เปลี่ยนพื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เป็นสวนสมุนไพร รวมถึงขยายพันธุ์ และแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่ต้องการนำไปปลูกในสวนรอบ ๆ บ้าน ในขณะเดียวกันหมอยาได้ถ่ายทอดความรู้การจับชีพจร การใช้สมุนไพรในการรักษาให้กับลูกชายเพื่อรับช่วงในการรักษาต่อ